

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jerneja Meglič

Evropska mitologija znotraj izobraževalnega sistema Slovenije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jerneja Meglič

Mentor: red. prof. dr. Mitja Velikonja

Evropska mitologija znotraj izobraževalnega sistema Slovenije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Evropska mitologija znotraj izobraževalnega sistema Slovenije

Današnja mitologija slovenske družbe se ustvarja na stičišču nacionalne mitologije in nenehnega umeščanja v širšo evropsko mitologijo. Zaznamovana je predvsem z osamosvojitvijo in prehodom iz socialistične Jugoslavije v demokratično Slovenijo. Po osamosvojitvi se je navezanost na preteklost morala prekiniti, identiteta Slovencev pa se je začela graditi na njihovi srednjeevropski kulturni dediščini. Legitimizirati se je moral nov družbeni sistem, ki je temeljil na kapitalističnem sistemu in močni povezavi z Evropsko unijo. *Evropskost* je postala tisti okvir, ki se mu s trdom želimo približati. Izobraževalni sistem v družbi igra vlogo legitimizacije družbenega reda, s spremembo le-tega pa izobraževalni sistem postane eno pomembnejših področij na katerem se uveljavljajo spremembe in reforme. Kakšne so te spremembe bile in kako so zaznamovale naš izobraževalni sistem, so vprašanja, ki se zastavljajo v tej diplomski nalogi. Z analizo izobraževalnega sistema pa lahko vidimo, tudi kakšne so lastnosti in razsežnosti širše mitologije v današnji Sloveniji.

Ključne besede: mitologija, evropska mitologija, izobraževalni sistem.

European mytology in the educational system of Slovenia

Mytology in slovenian society today is being created between nacional mytology and wider european mytology. Main features of slovenian mytology results mainly from its emancipation from the Jugoslavija and its transition period from socialist Jugoslavija to democratic Slovenia. After the emancipation all the connections with Jugoslavija had to stop, and the new identitety of the slovenian people started to built on their middleeuropean cultural legacy. They had to legitimize new social system, which was based on capital system and strong connection to the European union. *Europeanism* became a goal which we have to follow. Educational system plays the role of legitimization of social order. When the social order is changed the educational system becomes one of the most important areas, which need changes and reforms. What kind of changes are this and how did they influence on our educational system are the questions which are being answered here. Analyzing educational system can also help us to see what are the main features of the wider mytology in Slovenia today.

Key words: mytology, european mytology, educational system.

KAZALO

1	UVOD	5
2	KAJ JE MIT IN POLITIČNA MITOLOGIJA?	6
3	IZOBRAŽEVALNI SISTEM V FUNKCIJI LEGITIMIZACIJE DRUŽBENEGA SISTEMA	8
4	EVROPSKA MITOLOGIJA.....	10
5	ZNAČILNOSTI DISKURZA EVROPSKE MITOLOGIJE ZNOTRAJ IZOBRAŽEVALNEGA SISTEMA SLOVENIJE.....	14
	5.1 Odmik od ideologije (strokovnost, znanost, razum, razsvetljenje).....	15
	5.2 Odmik od Balkana – vrnitev v srednjevropski kulturni prostor (zmaga kozmosa nad kaosom) – sedanost je ločena od obdobja teme	17
	5.3 Sledenje evropskim standardom – evropskost nekaj kar pridobimo	21
	5.4 Poudarjanje evropskih vrednot, ki so univerzalne – altruistično misijonarstvo: različnost, multikulturalnost, individualizem, tekmovalnost, demokracija, strpnost.....	24
	5.5 Euroslovenstvo – odnos med nacionalno državo in evropsko skupnostjo	26
	5.6 Ekonomija, kapital, prosti trg	30
6	SKLEP	31
7	LITERATURA.....	34

1 UVOD

»Resnica šibkejšega je resnica močnejšega o šibkejšem, nad šibkejšim; je resnica, ki jo močnejši s pravico kot skazico Moči vsili šibkejšemu. Pod obnebjem resnice kot pravice šibkejši nima nikoli prav, rečeno z druge plati, prav ima vselej močnejši« (Hribar 2004, 377).

Zakaj je ukvarjanje z mitologijo zanimivo, kaj nam mitologija pokaže in razkrije? Že Levi-Strauss je rekel, da v mitih lahko iščemo tipične strukture družbe, strukture njene kozmologije in njenih miselnih vzorcev. Mitologija nam pomaga razumeti delovanje družbe in razumeti kakšna je družba v kateri živimo. V diplomski nalogi me bo zanimala mitologija današnje slovenske družbe, ki se ustvarja na stičišču nacionalne mitologije in nenehnega umeščanja v širšo evropsko mitologijo. Čas osamosvajanja Slovenije je bil čas, ko je bilo potrebno spremeniti sámo kozmologijo slovenskega naroda. Vsak narod ima svoj kozmos vrednot, konceptov, načinov, kako moramo misliti in delovati. To samosvojo kulturo naroda le težka spreminjamo, sam proces pa zahteva veliko časa. Toda ko se spreminja družbeni sistem, se hkrati mora spremeniti tudi kozmologija naroda in obratno - brez spremembe v vrednotah tudi ne pride do spremembe sistema. Po odcepitvi od Jugoslavije se je navezanost na »bivšo Jugo« morala prekiniti. Legitimizirati se je moral nov družbeni sistem, ki je temeljil na kapitalističnem sistemu in močni povezavi z Evropsko unijo. Oddaljiti smo se morali od vsega, kar predstavlja »Balkan« in se približati *evropskosti*. Legitimizacija razmerja družbenih sil poteka s pomočjo političnih mitologij, tu pa ima pomembno vlogo izobraževalni sistem, ki je vedno v službi moči. Čeprav se predstavlja kot nevtralen sistem, katerega naloga je podajanje znanja, pa ima izobraževanje pomembno vlogo pri legitimizaciji družbenega reda. Mitologija vedno deluje na prikrit način, tako da nevtralizira samo političnost.

Raziskave evropske mitologije znotraj izobraževalnega sistema Slovenije po osamosvojitvi se bom lotila z metodo diskurzivne analize. Zanimal me bo politični diskurz današnjega izobraževanja. Analizirala bom spletno stran Ministrstva za šolstvo in šport, zakonodajo šolskega sistema in učne načrte, s tem da se bom osredotočila predvsem na analizo predmetov zgodovine in slovenščine znotraj srednješolskega programa splošnih gimnazij. Zgodovina kot predmet, ki sodeluje pri konstrukciji slovenske zgodovine kot bistvenega elementa slovenske nacionalne mitologije ter slovenščina, ki s svojimi cilji presega zgolj

ukvarjanje z literaturo kot umetnostjo. Splošni cilji predmetov vključujejo tudi kroskurikularne vsebine, kot so na primer državljanska kultura, vzgoja potrošnika, vsebine kulturne vzgoje idr., ki so navedene v učnem načrtu predmeta (glej Ministrstvo za šolstvo in šport 2008a, 39). Književnost, sama umetnost je pogosto sredstvo družbene angažiranosti in kritike ter odraža avtorjev odnos do družbe oziroma družbenega sistema. Zanimalo me bo, kako se paleta različnih stališč in idej svetovnih literatov vključuje v naš izobraževalni sistem. Del moje raziskave bo tudi *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* ter druge publikacije Ministrstva za šolstvo in šport na temo izobraževanja. Ugotoviti želim, katere so lastnosti evropske mitologije, ki se pojavljajo znotraj našega diskurza izobraževanja, in kakšne razsežnosti prinašajo s seboj. Mitologija je namreč nek samoumeven način našega delovanja znotraj družbe in se je največkrat ne zavedamo. Zato je pomembno opozarjati, da vsako družbo mitologija obkroža, vanjo pronica in jo dela takšno, kot je, ni pa univerzalna in naravna, temveč kulturno, družbeno in časovno specifična.

2 KAJ JE MIT IN POLITIČNA MITOLOGIJA?

Začaranost odčaranega ... ta besedna zveza na najlepši način ponazarja evropsko mitologijo, o kateri bo tekla beseda v tem diplomskem delu. Največji trik današnjih političnih mitologij je namreč v tem, da se predstavljajo kot nepolitične in nemitološke. Njihova glavna naloga je oddaljiti se od mitologije, mitov, mitološkega in pokazati na čas in nekoga, ki ga mitsko obkroža in ponazarja. Sebe današnja moderna družba racionalizira, objektivizira ter slepo sledi tempu znanosti in strokovnosti. Kot je že dejal Weber, je ena temeljnih značilnosti moderne družbe odčaranje in racionaliziranje sveta. Vse kar je neracionalno, mitsko, božje, ideološko, se poskuša odstraniti oz. prikriti. In prav zato gre. Gre za prikrivanje mitologije in ideologije, ki pa jo vsaka družba, vsak družbeni sistem pozna v tej ali drugačni obliki. Da se ne bomo preHITEVALI, pa si najprej pogledjmo, kaj mit sploh je, kako ga razumemo in kaj imamo v mislih, ko govorimo o politični mitologiji.

Mit ni le ena od najstarejših simboličnih in kulturnih form, temveč je tudi osnova in eden najmočnejših izvorov skupnega kulturnega razvoja človeštva. V mitih najdemo poskus človeka, da osvetli svet okoli sebe in svoje mesto v njem (glej Matić 1984, 11). Neločljiv

je od jezika, pesništva, likovne umetnosti in najstarejših zgodovinskih idej (glej Cassirer 1972, 53). Mit je za pripadnika matične skupnosti nekaj najbolj samoumevnega, najpomembnejša resničnost, ki ni dobra le za razmišljanje, ampak predvsem za življenje. Mitologija je s tem kompleksen sistem predstav, verovanj in simbolov, ki jih neka družba goji o sebi. Gre za način njenega samodojemanja in samopredstavljanja (glej Velikonja 1996, 23, 26).

Roland Barthes je teoretik, ki je proučevanju mitov posvetil veliko svojega časa. Mit je po njegovem vrednost. Ne potrjuje ga resnica. Dovoljeno mu je, da označuje več različnih stvari hkrati. Mitski pojmi namreč nikoli niso stalni (glej Barthes 1971, 275, 278). Kulturna funkcija mita ni absolutna, kar se vidi iz neprestanega preoblikovanja elementov mitologije v skladu s spremembo družbene in kulturne moči. Tu pa svojo vlogo odigra ideologija. Ideologija je sistematizirana oblika racionalizirane mitologije, ki nastane šele v politični družbi. Če so miti zaprti in črpajo svojo avtoriteto iz tradicije, je ideološka plat mita odprta za argumentacijo in konfrontacijo z drugimi nasprotnimi ideološkimi sistemi in koncepti. Ideologija je pristranska, a v osnovi racionalna interpretacija specifičnih družbenih interesov, aspiracij in ciljev (glej Matić 1984, 19, 53). Mitsko označevanje namreč nikoli ni naključno, vedno je motivirano in zanj je vedno potrebna določena analogija (glej Barthes 1971, 280). Ko govorimo o politični mitologiji, govorimo o stičišču med tradicionalnim mitom in ideologijo. Politični miti se vzpostavijo kot osnova vrednotenja in prepričanja ljudi o njihovi družbi in političnih odnosov v njej. Povezujejo se s predstavo o državi, politično avtoriteto, hierarhijo, enakostmi in neenakostmi, močjo in vladanjem. Politični miti se na novih osnovah neprestano obnavljajo kot aktivna politično-kulturna moč (glej Matić 1984, 103). Politična mitologija je povezana z oblastjo, saj služi legitimizaciji specifičnega razmerja moči v družbi oz. legitimizaciji določenega družbenega sistema. Oblast pa se mora po besedah Gramscija vedno znova in znova potrjevati. Ves čas mora hegemonjska oblast pridobivati soglasje s strani družbene populacije. Pri razlagi delovanja oblasti pa nam tu zelo prav pridejo ideje Michel Foucaulta. Ta oblast razume kot disciplinsko, razpršeno oblast, ki jo posamezniki ponotranjijo, nevtralizirajo in vzamejo za samoumevno. »Družba ni enotno telo, v katerem bi delovala ena in zgolj ena sama oblast, v resnici gre za prekrivanje, za koordinacijo, za hierarhijo različnih oblasti, ki so vsaka zase še zmeraj specifične« (Foucault 2007, 186). Foucault govori o disciplini kot oblastnem mehanizmu, s katerim se nam posreči v družbenem telesu nadzirati celo najdrobnejše elemente, s tem pa dosežemo same družbene atome, posameznike. To so

tehnike individualizacije oblasti. Kako nekoga nadzirati, kontrolirati njegovo ravnanje, njegovo vedenje, njegove sposobnosti so vprašanja politike in Foucaultjev odgovor je s samonadzorovanjem (glej Foucault 2007, 190). Foucault postavi v središče svojega razmišljanja diskurz, ki producira objekt, o katerem govori. On določa stvarnost, izven diskurza ni nič. Zaradi diskontinuiranega značaja diskurza se subjekt razprši v množstvo možnih funkcij in pozicij. Če vsa naša realnost obstaja le v diskurzu, pa potem brezoblastnega stanja sploh ni. Vsi smo znotraj oblastnih razmerij objekti oblasti, vsi smo vladani (glej Lukšič in Kurnik 2000, 147, 156, 159). Kot mehanizme oblasti pa Foucault izpostavi znanost, diskurz racionalnosti in objektivizacije, ki ga znanost prinaša. Tu pa se zopet lahko vrnemo na misel, s katero smo začeli ta razmislek. Največji mit odčarane pozitivne dobe je namreč mit o stanju brez mita, o izključno objektivnem poseganju diviniziranega uma v umazano dejanskost (glej Velikonja 1996, 20). V današnjem modernem svetu, ko razum, znanost in strokovnost močno triumfirajo, se mit, za katerega se zdi, da krši vsa pravila logike, je nedosleden in neracionalen (glej Cassirer 1972, 49), poskuša prikriti in preobleči v objektivnost. Mit ima za nas avtoriteto naravnega dejstva (glej Detienne 2008, 8), saj neprestano objektivizira svojo pristranskost. Ena bistvenih lastnosti mita pa je prav ta, da ne izhaja zgolj iz intelektualnih procesov, ampak prihaja iz globokih družbenih emocij. Mit se seveda ne more opisati zgolj z emocijo, vendar je vsekakor izraz emocije (glej Cassirer 1972, 70). Prav s to globino in pristnostjo pa nam mit pokaže dejanskost in resnico družbe, v kateri živimo.

3 IZOBRAŽEVALNI SISTEM V FUNKCIJI LEGITIMIZACIJE DRUŽBENEGA SISTEMA

»Izobraževanje ima temeljno vlogo v osebni in družbeni razvoju. /.../ Vsekakor je /.../ izobraževanje eno bistvenih področij za globlji in skladnejši človekov razvoj, da bi tako omejili revščino, vsakršno razlikovanje, neznanje, zatiranje in vojno« (Lipuzič 1996, 15, 16).

Glavna naloga izobraževalnega sistema je podajanje znanja. Znanje je ena od pomembnih vrednot in vrlin v današnji družbi. Znanje nam omogoča kvalitetnejše življenje in je pomembno sredstvo razvoja. Je največji kapital, ki ga človek lahko pridobi, če ga le ta zna

pravilno uporabiti. V današnji družbi znanja je to pot, po kateri moramo stopiti, če želimo napredovati. Kako priti do tega znanja pa je že težje vprašanje, ki zastavlja vrsto problemov. Eden najpomembnejših načinov pridobivanja znanja je pridobivanje znanja skozi izobraževalni sistem, ki je tudi predmet diskusije te diplomske naloge. Funkcija izobraževalnega sistema je izobraziti populacijo do tiste stopnje, ki jo potrebuje, da družba deluje. To pomeni, da je pomembna funkcija izobraževalnega sistema tudi vzdrževanje danih razmerij moči in družbenega sistema kot takega. Tu torej izobraževalni sistem obravnavamo z besedami Althusserja tudi kot ideološki aparat države. Ena najpomembnejših funkcij vzgoje in izobraževanja s stališča družbe je reprodukcija delovanja družbe kot take. Družba želi in mora proizvesti posameznike, ki bodo sposobni prevzeti vloge, ki jim v družbi pripadajo in prevzeti funkcije, ki jih družba potrebuje. V diplomski nalogi bom izhajala iz dejstva, da primarni socializaciji, ki igra najpomembnejšo vlogo pri določanju posameznika, sledi sekundarna socializacija, katere pomemben del je posameznikova vpetost v izobraževalni sistem. Le-ta nadaljuje in krepi določitev, ki jih kot individuumi pridobimo skozi primarno socializacijo, ki je močno determinirana s kulturnim kapitalom naših staršev in njihovo vpetostjo v socialno mrežo. Seveda ne smemo pozabiti na dejstvo, da je izobraževalni sistem prostor, kjer se rojevajo tudi nove ideje, drugačni, kritični pogledi na družbo in svet. V današnji moderni družbi, ki promovira posameznika kot aktiven subjekt, je ta razsežnost izredno poudarjena, zato se pogosto zgodi, da pozabljamo na drugo prav tako pomembno razsežnost, vpetost v ideološke vzorce družbe, katerih pomemben utrjevalec je prav izobraževalni sistem. Ne bo nas torej zanimal izobraževalni sistem kot zgolj podajalec znanja, temveč njegova naloga vzgajanja in socializiranja posameznikov, naloga, kateri snovalci našega izobraževanja dajejo prav tako izredno pomembno mesto. Že Platon je dejal, da vzgoja ni nikoli zgolj vzgoja, marveč vselej že tudi prevzgoja v pomenu prenove, predelave starega in izdelave novega človeka. Platon kot ključni cilj vzgoje vidi Dobro, ki ga bomo dosegli z vladanjem filozofov (glej Hribar 2004, 273, 274). Mi pa dodajamo, da je Dobro v družbi vedno tisto, kar je v skladu z družbenim konsenzom, pravili in idejami. Gre torej za prevzgojo ljudi v takšne posameznike, ki v današnjem družbenem sistemu, naravnanim k *Evropi* in vsemu, kar ta *Evropa* predstavlja, lahko delujejo v skladu z obstoječimi normami. Platon govori o pomembnosti države pri vzgoji posameznikov. V imenu ideje Dobrega zahteva odvzem otrok roditeljem in njihovo vključitev v vrtce, ki niso več v pristojnosti staršev, temveč države, državni vrtci z državno religijo oz. ideologijo (glej Hribar 2004, 278). Platon se zaveda in tudi poudarja moč ideologije za delovanje same družbe. Ali z drugimi besedami

drugega časa: »S to izdajo brošure »ideološko-politična vzgoja in izobraževanje na šolah« si prizadevamo, da bi prikazali obseg, oblike in metode ideološko-političnega dela na šolah ljubljanskega okraja. To področje je važna sestavina dela naših šol. Obsega šolsko redno delo ali pouk in tako imenovano izvenrazredno in tudi izvenšolsko področje« (Zavod za prosvetno-pedagoško službo OLO Ljubljana 1961, 1). Tako Platon kot prosvetna-pedagoška služba socialistične Jugoslavije poudarjata pomen ideološke vloge izobraževalnega sistema. Današnji izobraževalni sistem pa najraje to temo pušča ob strani. Še več. Kot temeljno lastnost poudarja prav svojo nevtralnost in objektivnost oz. neobremenjenost z različnimi ideologijami, ki jih brez problema izpostavi, seveda daleč od sebe. Tu je odlomek iz Bele knjige o vzgoji in izobraževanju v RS.

Vednost in zmožnost racionalne presoje, pridobljeni v šoli, sta glavna opora pri soočanju z ideološkimi, političnimi, religioznimi in drugimi možnimi težnjami in pritiski. Zato morajo biti učni načrti in zaposlovanje pedagoških, strokovnih in upravnih kadrov neodvisni od trenutnega razmerja političnih sil v širši družbi. To načelo se mora uveljavljati dosledno – tako v zvezi s prejšnjim marksističnim pogledom na svet in “marksističnimi” šolskimi predmeti ter učnimi vsebinami, kakor v zvezi z aktualnimi težnjami po uvajanju konfesionalnega verskega pouka v šole (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 29).

Tu pa najdemo razlog za pisanje o mitologiji današnje družbe. »Čas, ki ga živimo ni prinesel samoumevnega odpovedovanja mitologiji; /.../. Mitološkega dojetja stvarnosti ni zamenjalo znanstveno, objektivno, transparentno, preverljivo, golo razumsko. /.../ Ob racionalnem pojmovanju /.../ je stalno prisoten tudi njemu naroben, subverziven, mitološki, verovanski tok, katerega izbira temelji na predsodkih, obsodbah, čustveni (ne)naklonjenosti« (Velikonja 1996, 32).

4 EVROPSKA MITOLOGIJA

»Evropska kultura se najpogosteje opisuje kot heterogena, judovsko-krščansko-grško-latinska in razsvetljenska. Našteti vplivi so oblikovali izvorno civilizacijo, ki jo med drugim določajo demokracija, humanizem in racionalizem, dosežki zaradi katerih je evropska civilizacija superiorna vsem drugim« (Toplak 2003, 14).

To je opis, ki se največkrat pojavlja skupaj z besedno zvezo evropska civilizacija. Ta opis pa je izbran, motiviran in specifičen. Ne gre za objektivna dejstva, ki opisujejo idejno podlago Evrope, niti ne gre za univerzalnost tega golega dejstva. Pomembno je, da se zavedamo, da ideje in vrednote, ki se skozi različne medije ves čas producirajo, niso nekaj nevtralnega in univerzalnega, temveč posredovane s strani oblasti in moči v družbi. Zato govorimo o mitu in mitologiji *evropskosti*. Poskušali bomo pokazati značilnosti in razsežnosti diskurza, ki konstruira in ves čas obnavlja to evropsko mitologijo.

Ideja Združene Evrope ni nova. Razvijali so jo tako Rimsko cesarstvo, Karel Veliki in Napoleon kot tudi Hitler. Ko govorimo o temeljih, na katerih je današnja Združena Evropa utemeljena, lahko kot prvega izpostavimo ekonomskega (glej Debeljak 2004, 9). Rojstvu današnje evropske ideje namreč v prvi vrsti ni botrovala racionalistična in humanistična misel, temveč volja do prevlade in ekonomski interesi (glej Toplak 2003, 19). V procesih evropskega povezovanja je že v 50. letih prejšnjega stoletja, z ustanovitvijo Evropske skupnosti za premog in jeklo, predhodnice današnje Evropske unije, postopoma dobila glavno besedo ekonomija, ne pa kultura (glej Debeljak 2004, 163). Drugi temelj skupne ideje o Evropi pa je vsekakor negativna določitev tega, kaj Evropa je in kje se njeno ozemlje neha. Ideja skupne Evrope je vedno potrebovala zunanjega sovražnika, ki sta ga v različnih obdobjih predstavljala islam in Orient, v novejšem času pa predvsem komunizem in Vzhodna Evropa z Balkanom. Tako družbena dediščina komunizma kot tudi kulturna dediščina druge Evrope, kakor je Czeslav Milosz nekoč natančno imenoval ves sedanji post-komunistični svet, še vedno predstavljata motnjo ali šum v govorici civilizirane evropske družbe (glej Debeljak 2004, 9, 25). In verjeli ali ne, čeprav smo mi popolnoma drugega mnenja, je Slovenija za tisto pravo Zahodno Evropo še vedno del Balkana, država, ki jo opredeljuje predvsem njena izkušnja socializma. Zadnji temelj tega nastajajočega skupnega prostora pa je skupni mentalni okvir, ki ga mnogi označujejo za šibkega, abstraktnega, neobveznega in poljubnega (glej Debeljak 2004, 9). Prav ta neopredeljeni in zabrisani mentalni okvir pa je pomembna značilnost te mitologije in vsekakor ne brez pomena.

Graditev skupne evropske arhitekture, ki počiva na sodobnem prepričanju o nujnosti iskanja »večnega miru«, je bila v osnovi zasnovana za pomiritev tradicionalnih sovražnic Francije in Nemčije, s tem pa namenjena integraciji Zahodne in ne celotne Evrope. V zadnjih 50. letih pa si je Zahodna Evropa, s pomočjo političnih ustanov hladne vojne in kulturnih mehanizmov za produkcijo smisla, postopoma uspela uzurpirati zgodovinsko

idejo Evrope kot celote (glej Debeljak 2004, 4, 27). Liberalni misleci 19. stoletja so se domislili delitve na zahodno, liberalno Evropo in vzhodno, konzervativno Evropo. Srednja Evropa, tudi tista, ki so jo znova iznašla vzhodnoevropska demokratična gibanja v 80. letih 20. stoletja, pa ostaja zgolj geografski pojem, prazen kulturni presek (glej Toplak 2003, 17). Kar se idejne ločnice tiče, ostaja še vedno veljavna tista med naprednim Zahodom in nazadnjaškim Vzhodom. »Vprašanje vzhodne meje Evrope je od nekdanj povzročalo zadrego, ker ni bilo nikdar zadovoljivo rešeno, in še danes vznemirja tako »evropske Evropejce« kot tiste, ki se sicer tudi imajo za Evropejce, si pa želijo, da bi jih kot take prepoznali tisti, za katere velja, da so Evropejci tudi »objektivno«, ne le po svojem subjektivnem prepričanju ali občutju« (Mastnak 1998, 86). Ena ključnih idej evropske mitologije v Sloveniji je prav umeščanje Slovencev v srednjeevropski kulturni prostor. Lahko rečemo, da je ta umestitev bolj kot ne namišljena ali vsaj enostranska, ker za Evropejce severno od nas, predstavljamo zgolj in le Vzhod oz. Balkan in vse kar le ta s sabo prinaša. Meje med Zahodno in Vzhodno Evropo so namreč namišljene in tudi sposobne neprenehnega premeščanja. Zgodba evropskega pokroviteljskega odnosa do drugih ljudstev in prostorov je dolga. V zadnjih 200 letih vojn in nasilnega premeščanja meja pod diktatom imperijev, habsburškega, otomanskega in jugoslovanskega, še zlasti pa po dveh balkanskih vojnah na začetku 20. stoletja, je Balkan postal metafora za necivilizirano in divjaško mentaliteto Vzhoda. Balkan kot simbolni limes, ki razmejuje stabilno in urejeno družbo od plemenskega nasilja, je pač lebdeči označevalec. Poljubno ga je mogoče premeščati in si z njegovo pomočjo konstruirati oz. ustvarjati identiteto (glej Debeljak 2004, 92, 93). V nasprotju z Balkanom pa je Evropa postala alfa in omega. Merilo za vse, vrhovno dobro, summa vseh vrednot (glej Mastnak 1998, 11). Evropa kot civilizacijski habitus je točno tisti okvir, v katerega dežele na vzhodu celine projicirajo svoje politične, spoznavne in čustvene želje; ob njem merijo globino svojih skupnih bolečin, ne da bi na samoumeven način »objektivnega dejstva« vanj sploh sodile (glej Debeljak 2004, 25). »Evropa nas bo spametovala in naučila lepih manir. Kar je evropsko, je dobro in kar je dobro, je evropsko. Le kaj je ta Evropa, pa ni nikomur posebej jasno« (Mastnak 1998, 12).

Civilizacija – pojem, ki izhaja iz »univerzalizma (razuma) in simbolizira prenosljivost, objektivnost, univerzalnost in iz tega izpeljivo poslanstvo civiliziranja manj civiliziranih ali neciviliziranih. Civilizacija kot nasprotni pol barbarstva, kultura kot opozicija nature« (Toplak 2003, 16). Evropa sebe predstavlja kot *civilizacijo*, kot nekaj kar je nasprotno

barbarskemu, nerazumskemu, pretirani čustvenosti in nerazumljivemu nasilju. Se pravi vsemu negativnemu in razumsko nerazložljivemu. Ta ideja, da je vse, kar je vredno, evropsko, se je normalizirala in postala samoumevna v naši družbi. Te ideje se ne izprašuje. Pozitivne vrednote in ideje, ki se jih pripisuje Evropi, pa so se tudi univerzalizirale kot zgolj evropske oz. zahodne. Diskurz *evropskosti* ves čas poudarja vrednote človekovih pravic, miru, enakopravnosti, strpnosti kot evropske. Kot da ima Evropa ali širše Zahod monopol nad temi idejami, vrednotami in njena naloga je, da le-te širi še v druge, še vedno temne dele sveta, ki so še vedno zaslepljeni z ideologijo posameznih političnih sistemov. Evropejci pa bi si morali priznati dejstvo, da v njihovi zgodovini ne obstajajo samo dejanja pravičnosti in dejanja »civiliziranih« ljudi. Evropska ideja je neizbrisno zaznamovana z vojnami, nasiljem in spopadi (glej Debeljak 2004, 5).

Hegemonski evrocentrični metadiskurz pozablja na kompleksno preteklost stare celine, njene potlačene epizode in nevšečne plati, zgodovino delitev in izločevanj znotraj nje same. Vsemu temu se je poskušalo izogniti z obsesivnim ponavljanjem vedno iste progresistične evrocentrične paradigme v smislu zgodovinske kontinuitete antika – krščanstvo – renesansa – razsvetljenstvo – meščanske revolucije – kapitalizem, teološko usmerjene k ponovno združeni Evropi (Velikonja 2005, 92).

Obstajajo črne pike v zgodovini Evrope, ki so v prav takšni meri prispevale h konstrukciji Evrope kot take. Tomaž Mastnak v svoji knjigi *Evropa med evolucijo in evtanazijo* govori prav o tem. Trdi, da je ključno dejstvo za obstoj Evrope kot skupne identitete prav njeno sovražstvo do drugih ljudstev in kultur. Znotraj Evrope obstaja namreč dolga in globoko zakoreninjena tradicija sovražstva do muslimanov kot tistih tipičnih Drugih, katerega bi se Evropa morala zavedati in se soočiti z njim. To sovražstvo namreč ni ločljivo od najbolj slavljениh in čaščenih evropskih idealov svobode, pravic, pravičnosti, miru ... Je del, integralni del iste kompleksne miselne mreže kot njegovi ideali (glej Mastnak 1998, 92). Ideologija oz. identiteta (*evropskosti*) se namreč vedno oblikuje *par negotiatone*, v povezavi z Drugim. »Že od nekdaj so ljudje in ljudstva svojo lastno identiteto iskali in opredeljevali prek Drugega. Da identitete brez razlike ne moremo misliti, je bilo jasno, še preden je Hegel to napravil za logično. Manj pa je logično, čeprav pa toliko bolj univerzalno, dejstvo, da je vsa človekova zgodovina svojo osebno, socialno in nacionalno identiteto vzpostavljala prek idej o superiornosti do nam različnih, Drugih /.../« (Šterk 2001, 958). Zgodba evropske kolonialne situacije se nadaljuje, gre za altruistično misijo kultiviranja in civiliziranja, evropeiziranja, razsvetljevanja in reševanja iz barbarstva (glej

Velikonja 2005, 91). Ali je evropska civilizacija dejansko toliko nad ostalimi, da jo druge kulture in družbe potrebujejo, pa je popolnoma druga pesem.

5 ZNAČILNOSTI DISKURZA EVROPSKE MITOLOGIJE ZNOTRAJ IZOBRAŽEVALNEGA SISTEMA SLOVENIJE

Analize evropske mitologije znotraj izobraževalnega sistema Slovenije se bomo lotili preko jezika. Že Cassirer je dejal, da kar je pomembno v jeziku, je pomembno tudi v družbeni misli. Do družbene dejanskosti lahko pridemo, če proučujemo jezik te družbe. Jezik in mit imata skupen koren a nista enaka po svoji strukturi. Jezik nam nenehno kaže svoj strogi logični karakter, mit pa se zdi neracionalen in nelogičen. Kako torej povezati ta dva elementa? Max Müller pravi, da je mit samo ena plat jezika. Drži, da je jezik naravno logičen in racionalen, a po drugi strani je prav tako izvor iluzije in zablode (glej Cassirer 1972, 46, 49). Kakšna je torej iluzija evropske mitologije v današnji slovenski družbi? Ko govorimo o evropski mitologiji, ki jo iščemo znotraj diskurza izobraževalnega sistema, lahko govorimo o mitologiji reda. Poleg mitologije predhodnih stanj in totalitarnih režimov obstaja tudi takšna, ki spremlja »običajne« razmere, s katero so prežeta mirna obdobja (glej Velikonja 1996, 33). Kar pa ne pomeni, da je ta mitologija kaj manj intenzivna in manj ideološka.

Zakaj izobraževalni sistem? Izobraževalni sistem kot ideološki aparat države je ena prvih stvari, ki se jo začnjenja spreminjati ob zamenjavi družbenega sistema oz. ob zamenjavi razmerij moči v družbi. Po osamosvojitvi Slovenije, ločitvi od prav tako multikulturene skupnosti socialistične Jugoslavije, pride tako zelo kmalu tudi do šolske reforme, ki se je loteva po zgledu evropskih izobraževalnih politik. Kot po večini drugih družbenih področij se tudi skozi analizo izobraževalnega diskurza ne moremo znebiti nenehnega zasledovanja večnega ponavljanja odličnosti in neizmerne vere v evropsko skupnost.

5.1 Odmik od ideologije (strokovnost, znanost, razum, razsvetljenje)

Ena glavnih značilnosti evropske mitologije je, kot že naslov pove, poskus odčaranja današnje družbe. Od današnje družbe je potrebno ločiti vso nepotrebno navlako ideološkosti, politične pristanskosti in neracionalnosti. V Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, kjer so predstavljene konceptualne rešitve sistema vzgoje in izobraževanja v RS, s katerimi poskušajo ponuditi ustrezne odgovore na zahteve po sistemskih spremembah vzgoje in izobraževanja, ki jih utemeljuje celota družbenih sprememb v Sloveniji, je tako večkrat poudarjena prav ideološka nevtralnost, vedno omenjena v povezavi z ideološkostjo prejšnjega socialističnega sistema v Sloveniji. Pri pripravah izdelane in objavljene zasnove bodočega sistema edukacije v Republiki Sloveniji tako *»upoštevajo dolgo zgodovino gibanja za ideološko nevtralno šolo, še zlasti polemike z usmerjenim izobraževanjem na začetku ali kritike konstrukta o »vsestransko razviti osebnosti« sredi osemdesetih let«* (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 7). Pri oblikovanju sistema edukacije je potrebno upoštevati *»konkretne družbene razmere in razvojne težnje, povezane z zahtevami po kvalitetni in nerepresivni šoli, ki vzgaja odprtost duha, kritično moč razsojanja in je v oporo pri soočanju z raznimi ideološkimi pritiski /.../«* (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 16). Ideja današnjega šolstva oz. na splošno današnje družbe temelji prav na ideji odprtosti, različnih možnosti, možnosti kritičnega razmisleka, uveljavljanja lastnih idej in pravice do lastnega mnenja. Ta ideja je tista, ki odvrča misli od ideološkosti, ki ji je družba podvržena. V tej družbi slavimo ideje kot so individualizem, samosvojost, razum, razmislek, kritiko, s tem pa pridobimo navidezen občutek svobode. Nihče nam ne pravi, kako moramo razmišljati in kaj moramo izbrati, ves čas pa nam pripovedujejo, kako lahko razmišljamo in kaj bi morali izbrati. Zaradi nenehnega ponavljanja pa nam stvari, s katerimi se nam ni potrebno strinjati, hitro postanejo samoumevne in nevtralne.

Snovalci nove poti izobraževalnega sistema, ki prekinja s starim, temnim obdobjem, in Slovenijo pelje v novo svetlejšo prihodnost, se zavzemajo za avtonomijo šolstva. Šole morajo namreč imeti avtonomijo:

1. v razmerju do države in struktur oblasti,
2. v razmerju do *»zunaj-šolskih«* oblik in vrst vednosti ali prepričanj (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 26).

Samostojnost šol pri upravljanju, vodenju in organizaciji vzgojno–izobraževalnega dela je lastnost, ki jo je večina držav v šole vpeljala z zakoni. Podobno je bilo tudi s Slovenijo. Na ta način se Slovenija pridružuje reformam, ki so v 80. in 90. letih povzročile decentralizacijo in demokratizacijo šolstva po večini zahodnih držav. Te reforme vključujejo decentralizacijo pristojnosti z države na lokalne oblasti, marsikje celo na šole, razširila pa se je tudi demokratizacija odločanja o vzgojno–izobraževalnih zadevah. Nekatere države so tem načelom sledile v večji meri, druge v manjši. Mnenje o tem, kakšna je situacija v Sloveniji, prepuščam vam. Mogoče samo v razmislek, da sta zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja iz leta 1991 skoraj povsem omejila možnosti, da bi zainteresirana javnost, organizirana v različnih interesnih nevladnih organizacijah, lahko učinkoviteje vplivala na izobraževalno politiko. Sistemi financiranja šolstva so skoraj v celoti centralizirani, da ne omenjamo, da nimamo vmesne stopnje oblasti med državo in razdrobljenimi občinami, ki bi skrbele za večjo senzibilnost do razlik med različnimi pokrajinami in regijami, saj si je veliko večino pristojnosti in diskrecijsko pravico odločanja pridržala država sama (glej Lipužič 1997, 10, 15, 18). Koliko je avtonomija šolstva dejansko avtonomija, je vprašanje vredno razmisleka. Lahko pa se strinjamo, da je marsikatero načelo, ki se v teoriji sliši neizmernega spoštovanja vredno, pogosto v praksi zgolj metanje peska v oči.

Po obsežnih pripravah izdelana in objavljena zasnova bodočega sistema edukacije v Republiki Sloveniji prekinja s preteklo prakso, ko so se manjkajoče konceptualne rešitve pogosto nadomeščale z zakoni ali pa se je njihova odsotnost vsaj prikrivala. Prav tako je tak pristop v nasprotju s tistim načinom legitimiranja ukrepov šolske politike, ki se bodisi sklicuje na stroko in hkrati prikriva razlike v stroki sami, ali pa je le izraz političnega voluntarizma (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 7).

Prenova šolskega sistema je sistem očistila vsakršnih političnih preferenc in se prepustila v roke strokovnjakom: »Besedila, ki so pred nami in se nanašajo na posamezna področja edukacije v Republiki Sloveniji, nosijo pečat strokovnih kompromisov« (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 9). Šolska reforma po osamosvojitvi temelji torej na načelih strokovnosti in mnenj ekspertov. »Mehanizmi za ocenjevanje in pospeševanje pedagoškega izobraževanja so v pristojnosti strokovnih teles, ki jih določa Zakon o visokem šolstvu« (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 28). Znanost je tista, ki ima v današnji družbi zadnjo besedo in se povezuje z objektivnostjo in nevtralnostjo. Gre za dediščino razsvetljenstva, ki je s svojimi idejami močno zaznamovalo moderno dobo. Razsvetljenstvo je namreč

uzakonilo razum kot največji ideal, znanost in strokovnost pa kot najvišji kriterij. Z besedami Lacana diskurz gospodarja zamenja diskurz univerze, saj je vednost in argumentacija odločitev tista, ki pove, zakaj je treba nekaj storiti. Čeprav je ta odločitev podprta s strokovnjaki, pa je še vedno odločitev in s tem politična in ne znanstvena kategorija. Gre torej za preobračanje nereflektirane razsvetljenske vere v prevlado vedenja, v radikalno ali postopno zamenjavo predsodkov z argumenti, dogem s kritiko; na enak način pa iz nje izhajajočo logiko delovanja politične oblasti, ki naj bi bila racionalna, transparentna, zasnovana na posvetnih temeljih in osvobojena starih zmot (glej Velikonja 1996, 20)

5.2 Odmik od Balkana – vrnitev v srednjeevropski kulturni prostor (zmaga kozmosa nad kaosom) – sedanjost je ločena od obdobja teme

Za posameznikovo skupinsko samozavest je vedno ključna prav razlika. Za sleherno oblikovanje identitete mora med mano in okolico, med mojo družino in tujo, med mojo sosesko in tisto na oni strani mesta, obstajati neka razlika (glej Debeljak 2004, 60). V današnji slovenski družbi se poudarja razlika, ki nas ločuje od Balkana. Končna osamosvojitvev, zmaga kozmosa nad kaosom prejšnjega režima, nas je pripeljala iz preddverja pekla na jugu, kjer še kolovrati svet Jugoslavije oz. neke nove balkanske federacije, v drugo preddverje, tisto mirnega, razvitega sveta (srednje) Evrope (glej Velikonja 1995, 183). V knjigi Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri, ki jo je leta 2007 izdalo Ministrstvo za šolstvo in šport, je izobraževanje in šolstvo v obdobju socializma pri nas opisano takole:

Po koncu 2. svetovne vojne je šola z osvoboditvijo in zmago revolucije postala sestavni del državnega aparata za marksistično preobrazbo celotne družbe. Šolstvo ni bilo več samo stvar državne politike, kot ga je označila absolutistična oblast ob prvi uvedbi obvezne osnovne šole, ampak je postalo tudi ideologija vladajočega režima. Šolstvo se je režimski in državni ideologiji ne glede na mnenje stroke vedno in povsod podrejalo. /.../ Glavni namen celotnega šolskega sistema je bila podpora režimu na oblasti, ki je vsak poseg in vse spremembe v sistemu ocenjeval in tehtal z vidika ideoloških ciljev in koristi pri utrjevanju svoje oblasti. Da je šolstvo postalo poslušno orodje za vzgojo mladine po komunističnih ideoloških načelih, ga je bilo treba očistiti

vsega, kar je oviralo ali preprečevalo njegovo ideološko čistost (Ministrstvo za šolstvo in šport 2007b, 53).

Opis šolstva v socialistični Jugoslaviji ni napisan skozi oči nevtralnega gledalca, kaj šele s simpatijo. Balkan postane vse, kar današnja Slovenija noče biti, in to tudi nazorno pokažejo. Šolstvo v tistem času opisujejo namreč z vsemi lastnostmi, ki jih današnji šolski sistem več nima ali naj jih ne bi več imel. Prva taka lastnost je, kot smo lahko ugotovili, ideološkost. Druga lastnost je strokovnost: *»Šolske reforme so od začetka izvajali ostro in brezkompromisno ter največkrat v nasprotju z mnenji strokovnjakov«* (Ministrstvo za šolstvo in šport 2007b, 54).

»Statistike opozarjajo, da se neustrezna izobrazbena raven prebivalstva v Sloveniji prepočasi spreminja. Vzpostavitev kvalitetnega sistema edukacije, ki bo dosegel raven razvitih držav, naj zato prispeva k Sloveniji kot deželi izobraženih in omikanih ljudi« (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 6). Šolski sistem Jugoslavije se demonizira, osovraži, predstavi kot grožnjo kulturni in izobrazbeni ravni slovenskega prebivalstva in ga postavi na najnižjo stopnico slovenskega šolstva v zgodovini. *»Poleg jezikovnega in socialnega zapostavljanja slovenskih otrok v okoljih, ki so bila Slovencem sovražna ter rasnega razlikovanja med drugo svetovno vojno je bilo obdobje ideološke nestrpnosti po drugi svetovni vojni eno najbolj temnih v zgodovini slovenskega šolstva«* (Ministrstvo za šolstvo in šport 2007b, 54).

Ko se je Slovenija idejno ločila od Balkana, je svojo simbolno identifikacijo morala poiskati nekje drugje. To identifikacijo je našla v srednjeevropskem kulturnem prostoru, kamor naj bi po njenih besedah spadala že od nekdaj. Danes smo namreč v prostoru in skupnosti narodov, kamor sodimo po svoji zgodovini in kulturi, gre za normalizacijo življenja slovenskega naroda in države (glej Velikonja 2005, 20), ki je bila prekinjena s kruto zgodovino komunističnega režima. Pa si pogledimo, na kakšen način se umešča slovenska zgodovina v srednjevropski prostor v učnem načrtu predmeta zgodovine znotraj programa splošne gimnazije, napisanega s strani Ministrstva za šolstvo in šport. Preden pa začnemo, moramo opozoriti na dejstvo, da je zgodovina vedno konstrukcija in specifična interpretacija, saj je vedno napisana in odvisna od razmerij moči v družbi. V zgodovini pogosto iščemo dokaze, da so naša dejanja v sedanjosti pravilna. Zgodovina je zgodba, ki jo vsak lahko pripoveduje na svoj način in si s tem omogoči veljavo svoje besede v tem času in tem prostoru. Zgodovinopisje se neogibno hitro znajde pod vplivom političnih

interesov, najsi bo uporabljeno ali kar pisano s tem namenom. Herodot je popisal zgodovino Helade, da se ne bi pozabile velike, občudovanja vredne storitve tako Helenov kot Barbarov, drugi antični pisci pa so ga citirali, da so utemeljili grško kulturno superiornost in upravičeno prevlado nad Sredozemljem (glej Toplak 2003, 11). Miti igrajo tako v kulturi stabilizirajočo in konzervativno vlogo, ki zasleduje interese moči, predvsem zato, ker v mitu ni druge možnosti razumevanja in razlage sedanjega človeškega življenja, kot da se ga razloži z daljno preteklostjo (glej Cassirer v Matić 1984, 19).

Učni načrt predmeta zgodovine znotraj programa splošnih gimnazij je, kot že cilji povedo, napisan z mislijo konstrukcije tako nacionalne mitologije kot tudi utrjevanja evropske identitete. Naš učni načrt je razdeljen v sklope, ki sledijo kronološkemu zaporedju. Hkrati so ti sklopi razdeljeni na sklope obveznih tematik in sklope izbirnih vsebin. Tematike, ki so obvezne, se tičejo zgodovine Evrope in Slovenije, medtem ko se širše svetovne zgodovine dotikajo le v izbirnih sklopih, in še to le v enem ali dveh sklopih. Problem kronološkega pristopa pa je v tem, da s sklicevanjem na skupno zgodovinsko in kulturno dediščino: (grško-rimsko filozofsko tradicijo, judovsko-krščanska prepričanja in etiko, skupno umetniško zapuščino, skupno arhitekturno dediščino, nastanek nacionalnih držav po vsej Evropi in na skupne zgodovinske izkušnje: fevdalizem, križarske vojne, renesansa, industrijska revolucija), temelji na linearnem razvoju in napeljuje na misel, da vse temeljne prvine sodobne evropske civilizacije neposredno izhajajo iz antike in jim je mogoče slediti do nje prek razsvetljenstva in renesanse. Prezre pa tiste dele Evrope, ki so jih vplivi, ki naj bi bili za evropsko tradicijo osrednjega pomena, za daljša obdobja njihove zgodovine, obšli. Zanimarja pa tudi tista obdobja evropske zgodovine, v katerih je osrednji tok kulturne tradicije v večjem delu Evrope tako rekoč izginil in je bil obnovljen na zelo posreden način, npr. s tem, da so arabski učenjaki, katerih dela so si postopno utrla pot v Zahodno Evropo prek mavrske Španije in normanske Sicilije, v latinščino prevedli Aristotela, Evklida in druge. Tak pristop podcenjuje zunanje vplive na evropsko kulturno in filozofsko in znanstveno zgodovino (glej Stradling 2004, 33, 34).

Na tem mestu nas bo zanimalo predvsem, na kakšen način se z učenjem zgodovine kot znanosti, ki naj bi se trudila zasledovati načela objektivnosti in strokovnosti, utrjuje mit o naravni umeščenosti Slovenije v srednjeevropski kulturni prostor. Že takoj na začetku učnega načrta smo opozorjeni, da so *»slovenska zgodovina, zgodovinske izkušnje in kulturna dediščina znotraj učnega načrta zgodovine umeščene v širši srednjeevropski in*

evropski prostor, kar omogoča boljše razumevanje vplivov na dogajanje in procese in njihovo medsebojno povezanost« (Ministrstvo za šolstvo in šport 2008b, 7).

Če se lotimo vsebin učnega načrta kmalu pridemo do ugotovitve, da položaj Slovenije v evropskem prostoru skozi zgodovino zaseda pomembno mesto. Tako so v sklopu Prazgodovinska in antična kulturna dediščina na tleh Slovenije navedeni kot glavni cilji:

- *analiziranje značilnosti ohranjenih mitov in arheoloških najdb, ki povezujejo grško civilizacijo z današnjim slovenskim ozemljem;*
- *primerjanje značilnosti življenja v rimskih mestih in na podeželju ter med provincami na tleh današnje Slovenije in Rimom;*
- *analiziranje značilnosti rimskega kulturnega izročila od umetnosti do odlomkov del piscev, ki jih povezujejo z današnjim slovenskim ozemljem* (Ministrstvo za šolstvo in šport 2008b; 15, 16).

Gre za iskanje povezav med antično civilizacijo in današnjim slovenskim ozemljem. Poudarja se vpliv antičnega grškega kulturnega izročila in antičnega rimskega kulturnega izročila na slovensko kulturo. Prav tako celotni vsebinski sklop *Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci* govori o tem, kako so bili Slovenci že od nekdanj vpeti v srednjeevropski kulturni prostor, saj so bili del velikih zgodovinskih imperijev in so prav tako tudi ves čas sledili evropskemu kulturnemu razvoju. Celoten učni načrt zgodovine je namreč napisan po naslednji shemi:

1. sklop, ki govori o evropski zgodovini, ki se predstavlja kot splošna zgodovina,
2. sklop, ki govori o slovenski zgodovini, ki se jo poskuša navezati ali poudariti njeno povezanost z evropsko zgodovino.

Slovenska zgodovina, ki jo je sprti zaznamovala evropska »racionalistična civilizacija«, je bila torej vseskozi evropska ne glede na to, kakršen pomen je *evropskost* v posameznem obdobju imela. Slovenska zgodovina ni poznala revolucij, zato pa so se Slovenci zavedali, da so se revolucije dogajale, in so znali izrabiti njihove dosežke (glej Toplak 2003, 143). To je ideja, ki se ves čas producira skozi učni načrt predmeta zgodovine. Naš dom je srednjeevropski kulturni prostor, zaradi naše zgodovine in kulture. Bivša Jugoslavija pa je bil prostor, ki nas je s svojo »balkanskostjo« omejeval in nam onemogočal izraziti našo

pravo kulturno identiteto, za katero imamo zgodovinske dokaze. Na podoben način, s katerim slovenska javnost večinsko in vztrajno zavrača vse, kar prihaja z Balkana, pa smo namreč tudi mi deležni zavračanja takoj, ko prečkamo Karavanke (glej Debeljak 2004, 190). Identitete so namreč ves čas odprte, relacijske in zato zmožne kakršnegakoli premeščanja. Naše nenehno poudarjanje in ponavljanje srednjevropske ali evroatlantske identitete pa kaže, ravno na to, da ta identiteta ni fiksna in da vanjo nismo čisto prepričani (glej Velikonja 2005, 23).

Socialističnemu šolstvu pripisujejo tudi nekritično posnemanje sovjetskega šolstva: *»Zgodovinska podlaga razvoju povojnega šolstva je bilo partizansko šolstvo iz obdobja med vojno, ki je temeljilo na nekritičnem posnemanju šolstva v Sovjetski zvezi in podrejanju njeni pedagogiki«* (Ministrstvo za šolstvo in šport 2007b, 54). Kako hitro lahko svojo kritiko pripišeš tudi sebi, pa lahko vidimo v tem primeru v prav tako popolno nekritičnem posnemanju vsega, kar Evropa zastavi in pokaže.

5.3 Sledenje evropskim standardom – evropskost je nekaj, kar pridobimo

V dokumentu Izhodišča prenove gimnazijskega programa iz leta 2007 kot pomemben premik navajajo *»premik v evropeizaciji – Če lahko – predvsem v zvezi z vstopom v EU – govorimo o uspešno zaključeni institucionalni konvergenci z razvito Evropo, smo doslej prešli k problemu doseganja konkurenčne in razvojne konvergence. Gre za problem oblikovanja družbe, ki je v svoji razvojni uspešnosti, še posebno pa v razvitosti človeškega kapitala, konkurenčna v evropskem in globalnem prostoru«* (Ministrstvo za šolstvo in šport 2007a, 3).

Šolske reforme se je po osamosvojitvi lotilo z močno idejo približati naš izobraževalni sistem evropskim. To lahko vidimo že iz samega diskurza, ki *evropskost* uporablja na vsakem koraku. *Evropa* postane standard in pot izobraževalnega sistema, evropskost je nekaj a priori dobrega (glej Velikonja 2007, 14).

Združevanje Evrope prinaša tudi za nas vse bolj razpoznavno nujnost visokih izobrazbenih standardov ter kompatibilnost šolskih sistemov, s tem povezano medsebojno usklajenost stopenj izobrazbe za posamezne poklice ter medsebojno priznavanje spričeval in diplom. /.../ Podoben poudarek je namenjen vključevanju

evropske dimenzije v vzgojo in izobraževanje. /.../ Priporočila mednarodnih organizacij na področju edukacije v precejšnji meri dopolnjujejo prizadevanja, ki so prisotna v procesih združevanja Evrope. V predstavljenih rešitvah se po njih zgledujemo, v skladu z njimi pa predlagamo npr. trinajstletno preduniverzitetno in devetletno osnovno šolo ter zavračamo zunanjo diferenciacijo pred petnajstim letom starosti (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 5).

Evropa predstavlja strokovnost, kateri moramo slediti: »*Konkretne strategije in ukrepi na tem področju upoštevajo tudi strokovne podlage, ki nastajajo v okviru EU*« (Ministrstvo za šolstvo in šport 2007b, 88). Hkrati pa ne smemo pozabiti na nenehno ponavljanje *evropskosti*, ki šele ustvarja in potrjuje našo evropsko identiteto, v katero nismo še čisto prepričani.

Tudi v večini evropskih držav je predmetnik enak za vse dijake v prvem letniku (od 80% pa do skoraj v celoti), izbirnost pa se povečuje v višjih letnikih. /.../ Opisani deli predmetnika /.../ so v slovenskih gimnazijah že ustaljeni in so hkrati primerljivi z razporeditvijo predmetov drugod po Evropi. /.../ Ugotavljamo torej, da so sedanji deli gimnazijskega predmetnika v skladu s temeljnimi cilji programa ter s tradicijo in načinom oblikovanja tovrstnih programov v drugih evropskih državah (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 166).

Takratni predsednik vlade Janez Janša v spremni besedi publikacije *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri* takole opiše Slovence: »*Slovenci smo že večkrat dokazali, da smo zmožni premikati meje, da lahko v enakopravnih pogojih, kjer imamo enake možnosti kot tisti, ki smo jih desetletja šteli za bolj razvite, dosegamo enake ali boljše rezultate. Zato moramo ostati samozavestni in se spoprijeti z novimi izzivi*« (Ministrstvo za šolstvo in šport 2007b, 13). Skozi diskurz lahko opazujemo ves čas prisotno prepletanje občutka manjvrednosti in ideje, da so pred nami izzivi in še dolga pot razvoja, z idejo, da smo že del te iste *Evrope*, da smo del te Evrope že od nekdanj. Občutek manjvrednosti in dokazovanje naše konkurenčnosti.

Zanima pa nas, kaj *Evropa in evropskost* v diskurzu izobraževanja po osamosvojitvi Slovenije dejansko predstavljata. *Evropa* je najvišji kriterij odličnosti. Skozi celoten diskurz šolstva po osamosvojitvi lahko zasledimo nenehno primerjavo z evropskimi državami, hkrati pa potrjevanje lastne odličnosti, ko se stvari delajo in so narejene kot v Evropi. V Sloveniji že od konca 80 let poteka intenzivna prenova sistema edukacije, ki jo od osamosvojitve spremlja tudi jasno izražen interes, da vzpostavimo šolski sistem, ki bo

omogočal mednarodno primerljivost tako na ravni organizacije kot tudi vsebine in kakovosti (glej Protner 2004, 6). *Evropa* je bila v Vzhodni in Srednji Evropi zlahka povzdignjena na ton metafizične ideje. S tem pa katapultirana onstran vsakega dvoma (glej Debeljak 2004, 34). Kako izobraževalni sistem, ki ima za kriterij zgolj preprosto in čim hitrejšo približevanje drugim evropskim izobraževalnim politikam, dejansko deluje, pa je drugo vprašanje. Vsaka družba in kultura ima namreč samosvojo specifično kozmologijo, odvisno od družbene in zgodovinske izkušnje določenega prostora. Slovenija je tako lastna in samosvoja družba, ki ji situacija zapoveduje svojo pot razvoja. Na žalost pa je pri nas ponavadi tako, da se vse prepegosto ozira le na dosežke in »prave poti« nekih drugih družb, ki za nas predstavljajo naprednejše družbe, od katerih se lahko učimo, pozabljam pa, da so te družbe bile svojo pot in premagovale drugačne prepreke in probleme od naših. Na žalost je to situacija, ki se danes ne pojavlja le na izobraževalnem področju, ampak tudi v drugih prav tako pomembnih sferah. Kdaj bomo ugotovili, da je za dobro in konkurenčno delovanje družbe prav tako pomembna dobra mera samosvojesti, lastnih idej in lastnega razmišljanja, ne pa zgolj bebčkovo ponavljanje stvari, ki jih je nekoliko prej nekdo že izrekel?

Evropskost pa je tudi nekaj, kar lahko unovčimo. Konkurenčnost v evropskem prostoru je namreč kapital, ki ga posameznik lahko pridobi skozi izobraževanje. Evropo se predstavlja kot priložnost za mlade, tako za študij, kot tudi zaposlitev v tujini. *»Predlagani razvoj gimnazije temelji na tradiciji in upošteva razvoj splošnoizobraževalnega šolstva, ki pripravlja mlade za nadaljnji študij, drugod po Evropi«* (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 172). Slovenija je majhen prostor, z malo priložnostmi, vključevanje v Evropo pa razširja ta prostor in omogoča večjo uveljavitev Slovencev v svetu.

Mednarodno primerljive raziskave dajejo še druge razsežnosti izobraževanju. Oziranje izven meja svoje države prispeva k novim idejam, velikokrat pozitivnih za izobraževanje populacije. Govorimo o idejah, kot je vseživljenjsko učenje in sodelovanje izobraževalnega sistema z delovnim trgom. Hkrati pa moramo vedeti, da so to ideje, ki so namenjene in ustvarjene prav za specifično situacijo današnje globalne, kapitalistične, hitro spreminjajoče družbe. Nove smeri in nove izobraževalne politike v skupnem evropskem prostoru podpirajo in legitimirajo današnji družbeni sistem. Mednarodne primerjave znanja je tako potrebno razumeti kot del globalizacijskega procesa, ki pred nacionalne šolske politike postavlja nove zahteve. Te pa navadno niso plod zgolj strokovne presoje, temveč tudi interesov kapitala, ki pojmovanje znanja definira v skladu z logiko lastne reprodukcije

in potrebami trga dela ter na neformalni ravni sooblikuje šolski kurikulum (glej Protner 2004, 7).

5.4 Poudarjanje evropskih vrednot, ki so univerzalne – altruistično misijonarstvo: različnost, multikulturalnost, individualizem, tekmovalnost, demokracija, strpnost

»Izobraževanje je danes, bolj kot kdajkoli, vzgoja za resnico. Ne samo za resnico kot nasprotstvo neodkritosti in laži, ampak tudi za resnico kot nasprotstvo neznanja in nevednosti. Neseznanjenosti z bogastvom tujih kultur, s tistim, kar je pri njih morda boljše od tistega, s čimer razpolagamo sami« (Hribar 2004, 281).

Ena glavnih vrednot, ki jih *Evropa* neprestano ponavlja, so multikulturalnost, strpnost, spoštovanje drugačnosti in razlik. Evropsko družbo se poudarja in predstavlja kot pravično družbo, in sicer skozi mite o deželi blaginje, deželi enakih možnosti, ki skrbi za človekove pravice. Te vrednote so utemeljene v zgodovini, so del naše dediščine, zaradi česar se zdijo samoumevne in naravne. *»Nasloniti se je treba na skupno evropsko dediščino političnih, kulturnih in moralnih vrednot, ki so razpoznavne v človekovih pravicah, pravni državi, pluralni demokraciji, strpnosti in solidarnosti«* (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 5).

»V Resoluciji o evropski dimenziji vzgoje in izobraževanja so kot skupna evropska dediščina političnih, kulturnih in moralnih vrednot, v katerih je utemeljena civilizirana družba, navedene naslednje: človekove pravice, pluralna demokracija, strpnost, solidarnost in pravna država« (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 14). Te vrednote so vrednote civilizirane družbe. S tem je specifičen družbeni model zahodne družbe impliciran kot edini družbeni sistem vreden oznake civilizirano. Beseda civilizacija pa nima pomenske vrednosti brez njej nasprotnega para. Ko določeno družbo označimo za civilizirano, hkrati označimo vse družbe, ki se razlikujejo od nje za necivilizirane. Kljub temu, da se je zahodna družba utemeljevala in se še utemeljuje predvsem na razlikah in ne na podobnostih, pa še vedno pridno ponavlja načela raznolikosti in sprejemanja. Izobrazba mora pospeševati *»razumevanje, strpnost in prijateljstvo med vsemi narodi in med rasami in verskimi skupinami«* (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 15). Evropa s tem kondenzira serije napetosti, bojov in protislovij, saj je vse in nič. Kot taka ima realne učinke na raznih področjih: ustvarja družbene vezi, je dober biznis, konstruira kulturne vsebine, vrednote in

cilje, potrebne za nove čase. Vse kontroverze Evropa inkorporira kot »dobrodošle različnosti« (glej Velikonja 2005, 14). Sprejema vse, a hkrati poudarja različnosti, na podlagi katerih se ustvarjajo hierarhije in izločanja. Gre za artikuliranje različnih »svetovnih nazorov« tako, da nevtralizira njihove potencialne antagonizme. Ideološka enotnost diskurza je popolnoma kompatibilna z veliko mero logične inkonsistentnosti. Konsenz dopušča stare delitve s tem, da jih z inkorporacijo otopi. Enoti kljub razlikam; antagonizmov ne homogenizira, marveč jih reducira na »drugačnosti« (glej Velikonja 2005, 15). Politična filozofija liberalnega univerzalizma poudarja predvsem posameznika in njegovo pravico do izbire, ki je hkrati tudi pravica do razlike (glej Debeljak 2004, 161). *»Enake možnosti v izobraževanju morajo biti usklajene s pravico posameznika do drugačnosti /.../ Enakost ne sme pomeniti izenačevanja ali celo brisanja individualnih razlik in omejevanja pluralizma«* (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 25). Evropa enoti, a hkrati razločuje.

Evropske, zahodne vrednote multikulturalnosti, strpnosti, spoštovanja drugačnosti, enakosti človekovih pravic so vrednote, ki so bile utemeljene z razsvetljenstvom, v času, ko se je prav tako utemeljevala evolucionistična paradigma zahodne nadrejenosti. Liberalistične ideje so bile že v svojem nastanku povezane z zahodnim projektom kolonializma in evropsko miselnostjo nadrejenosti in večvrednosti, mitom, ki ga Evropa še vedno na tihem goji o sami sebi. Evropska pravljica se na prvo uho ne sliši slabo. Ne le to, sliši se vredna vsega spoštovanja, še posebej nam, ki smo zgodbo o misijonarski Evropi vzeli za samoumevno in naravno. Ne vem pa, če se bo s tem strinjal prebivalec Ugande ali Indije, ki o evropskih vrednotah lahko le poslušajo, ni pa jih še izkusil na lastni koži. Zahod je uzakonil liberalna načela, vendar iz teh načel izpustil marsikatero skupino ljudi in marsikaterega posameznika. Kako si v današnjem svetu, z ekstremnimi neenakostmi kar se kvalitete življenja tiče, sploh še lahko zamišljamo kakršnokoli enakopravnost? Današnji kapitalističen sistem namreč zahteva družbo, kjer je enakopravnost zgolj navidezna. Mogoče boste rekli, da kljub temu da o dejanski enakopravnosti ne moremo govoriti, še vedno ostaja upanje, in to je vera v enakopravnost možnosti, potencialov. Kot je že John Locke dejal, se vsak rodi kot nepopisan list papirja. Čeprav se marsikateri teoretik danes z njim ne bi strinjal, pa je to načelo, ki se v šolah danes še močno poudarja. Gre za liberalistično idejo, da imajo vsi enake možnosti uspeha, nadaljnja pot pa je odvisna od nas. Tisti, ki ne uspejo, pa pač nimajo tega, kar bi morali imeti za uspeh. Ali se samo meni sliši vse to nekoliko cinično? Gre za vsakdanjo uporabo filozofskih idej, o tem kaj človek

je in kako to postane, ki se nereflektirano uporabljajo za zakrivanje dejanske neenakopravnosti.

V javnosti je bilo na široko sprejeto ravno stališče, da zmagovalje kapitalizma in demokratičnega reda po žametnih revolucijah leta 1989 potrjuje univerzalni status, ki naj bi ga te norme in vrednote zahoda uživale (glej Debeljak 2004, 29). Razsvetljenstvo in industrijska revolucija sta dala Evropi tisti odločilni »pospešek«, s katerim je v 19. stoletju zavlada svet. Razsvetljenska misel je namreč prvič utemeljila zavest o evropski kulturi in civilizaciji (glej Toplak 2003, 85) kot civilizaciji, ki ima univerzalen monopol nad pravimi vrednotami, pravim družbenim sistemom in pravim načinom življenja. V samem diskurzu se te vrednote sprejema kot samoumevne, univerzalne in edine pravilne, hkrati pa se jih istočasno enači z Evropo kot deželo, ki ima monopol nad temi vrednotami. EU se tako dojema kot prostor posebne civilizacijske izkušnje, ki pa predstavlja horizont univerzalnih pravil. Za politične elite v postkomunističnih državah pa je prav takšno razumevanje EU imelo veliko mobilizacijsko moč. Gre za nekakšno totalizirajočo idejo, ki prikazuje EU kot obljubo sreče in pomiritve vseh napetosti, nekakšno Arkadijo, iz katere so bili vzhodni narodi ob nastopu komunizma izgnani, po leti 1989 pa naj bi se preprosto vrnil v svoje »naravno« okolje (glej Debeljak 2004, 33).

5.5 Euroslovenstvo – odnos med nacionalno državo in evropsko skupnostjo

Pomemben del evropske mitologije je tudi odnos med nacionalno državo in združeno Evropo, odnos, ki se zdi v teoriji poln sožitja in konstruktivnega dogovarjanja, v ozadju pa prinaša številna nasprotovanja in nekonsistentnosti. Temeljna ideja, na kateri temelji združena Evropa, je prav dopuščanje suverenosti nacionalnim državam. Evropska unija je namreč konfederacijska skupnost samostojnih držav, ki zagotavlja zaščito državne suverenosti kot tudi kulturne in nacionalne specifikke.

Kaj nacionalna država sploh predstavlja in kako jo razumemo v relaciji do odprte družbe, je vprašanje, ki se ga moramo lotiti, če želimo razumeti nacionalno državo znotraj evropskega prostora. Ali je nacionalizem proces osvobajanja, sistem, ki omogoča kulturno enakopravnost in demokratičnost, ali pa je politični sistem zapiranja in izključevanja? Ali je nacionalizem nasproti odprti demokratični družbi v svetu globalnih in regionalnih

povezav, ali sovpada s temi družbenimi spremembami? Bistvo nacionalne države je ravno v njeni dvopolnosti; nacionalna država je sistem svobode, hkrati pa organizacija moči. Njeni problemi izvirajo prav iz razmerja med močjo in svobodo. Je moč pogoj svobode ali njena ovira? Je temelj države kot sistema svobode organizacija moči ali pa je država kot organizacija moči brez svobode obsojena na prepad (glej Hribar 2004, 377)? Gre za nenehno prepletanje in konflikt med večimi različnimi dimenzijami. Prvo vprašanje se tiče suverenosti nacionalne države, ki jo EU zmanjšuje, drugo vprašanje, ki si ga moramo zastaviti, pa je nasprotje med »nacionalno zaprto in fiksno identiteto« ter »odprto evropsko identiteto«.

Izobraževalni diskurz ves čas poudarja v svojih načelih in ciljnih obe dimenziji, tako nacionalno dimenzijo, značilnosti evropske identitete, kot tudi umeščanje nacionalne v evropsko kulturno identiteto. Še posebej pomembna za Slovence je zaščita jezika in kulturne dediščine, saj se je slovenska nacionalna identiteta utemeljevala prav na kulturi. Način kako obravnavamo in razlagamo to kulturno izročilo, pa nam pove, kakšna je ta identiteta. Na kakšnih literarnih besedilih je poudarek pri predmetu slovenskega jezika in kako je sam učni načrt sestavljen?

Učni načrt književnega pouka slovenščine je tipična pravljica evropske kulturne dediščine, saj sledi glavnim zgodovinskim obdobjem, ki naj bi opredelili evropsko civilizacijo. Vsebinski sklopi tako ponavljajo že znano zgodbo antika, krščanstvo, renesansa, razsvetljenstvo .... Prvi sklop, ki ga omenjajo, je *antična književnost*, kateri sledi *Biblija in književnosti starega Orienta, književnost srednjega veka v Evropi in na Slovenskem, renesansa, slovenska reformacija, protireformacija in barok* ... (glej Ministrstvo za šolstvo in šport 2008a).

Evropska literarna kultura ima tudi primarni status, saj je slovenska kultura vedno korak za njo. Tako sklopu *Evropski klasicizem in razsvetljenstvo* sledi *Razsvetljenstvo v slovenski književnosti; Književnosti evropske predromantike in romantike* sledi *Romantika na Slovenskem; Književnosti evropskega realizma in naturalizma* sledi *Med romantiko in realizmom na Slovenskem; Književnosti evropske moderne* sledi *Književnost slovenske moderne* itd. S tem, da se znotraj sklopov pridno ponavlja in poudarja pomen evropskega literarnega obdobja za slovensko literarno ustvarjanje. Za obdobje moderne je na primer kot temeljni cilj naveden *pomen obdobja (evropske moderne) za književnost in umetnost na*

Slovenskem in pomen slovenske moderne za evropeizacijo slovenske književnosti (glej Ministrstvo za šolstvo in šport 2008a, 27, 28). Kar se literarnih besedil tiče, je strogi poudarek na evropskih avtorjih, ki sestavljajo zahodni literarni kanon, in na slovenskih avtorjih, ki na eni strani skozi svoja dela sodelujejo pri ustvarjanju slovenske nacionalne identitete in slovenske identitete kot tiste, ki je bila vedno že del evropske kulturne sfere.

Prav tako tudi eno od načel izobraževanja v *Beli knjigi* pravi, da ima »*vzporedno seznanjanje z domačo in tujimi kulturami pomembno vlogo*:

1. *pri oblikovanju in širjenju nacionalne kulture in*
2. *pri razumevanju procesov evropske integracije, migracij, političnih sprememb itd.*«
(Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 20).

Na spletni strani Ministrstva za šolstvo in šport takole opisujejo odnos med državo Slovenijo in Evropsko unijo ter njunimi pristojnostmi, kar se izobraževanja v Sloveniji tiče:

Potrebno pa je že uvodoma poudariti, da je področje izobraževanja eno redkih, ki formalno ostaja v pristojnosti in seveda zato tudi toliko večje odgovornosti držav članic. Unija ima tu omejene pristojnosti in je njena ključna vloga, da »prispeva k razvoju kvalitete v izobraževanju s tem, da pospešuje in podpira sodelovanje med državami, hkrati pa v celoti upošteva odgovornost držav članic za učne vsebine, organizacijo izobraževalnih sistemov, prav tako pa tudi spoštuje njihove kulturne in jezikovne različnosti« (cit. Evropski sporazum).

Ob tem pa je zavedanje, da velik del ključnih izzivov tudi na področju izobraževanja presega nacionalne meje in da prost pretok ljudi in storitev nujno terja tudi prost pretok znanja, vsak dan večje. Tako smo tudi na področju izobraževanja priča vrsti procesov, ki kažejo potrebo po definiranju in zasledovanju nekaterih skupnih načel, ciljev ter mehanizmov v evropskem (ali celo širšem) prostoru. Prav ti skupno zastavljeni cilji in mehanizmi so nujni za vzpostavljanje primerljivosti, kompatibilnosti ter izgrajevanja tistih mednarodnih standardov na področju izobraževanja in usposabljanja, ki predstavljajo predpogoj za prost pretok »znanja in ljudi« in za delovanje v širših razvojnih procesih (Ministrstvo za šolstvo in šport).

Mitologija euroslovenstva se namreč ves čas giblje med skrbjo za zaščito nacionalne suverenosti na eni strani in na drugi strani med nenehnim prilagajanjem Evropi, saj je določeno »žrtvovanje« potrebno za uspešno delovanje evropske skupnosti. Tu pa pridemo do konflikta, saj je evropski unionizem že po svoji naravi nasproten suverenosti in državi. Sedanji t.i. evropski povezovalni procesi počasi odpravljajo suverenost in razgrajujejo državo. Države se s priključitvijo EU odpovedujejo samostojni zakonodaji, zunanji in varnostni politiki ter lastni monetarni politiki (glej Mastnak 1998, 129).

Problem Slovenije in drugih postkomunističnih držav, ki niso imele časa utrditi svoje nacionalistične identitete, je tudi v tem, da morajo zdaj hkrati graditi na nacionalnosti kot tudi na evropski identiteti (glej Debeljak 2004, 197). Ti dve dimenziji pa se izključujeta, zato je znotraj diskurza ves čas prisoten ta konflikt med nacionalnostjo in evropsko identiteto, ki se v teoriji sliši preprosto razrešljiv konflikt, v praksi pa se kmalu pokaže, da gre stvar lahko le v eno ali drugo stran.

Moderne družbe so se utemeljevale in definirale na podlagi nacionalne mitologije. Bistvo današnjih evropskih držav je prav ideja nacionalne samosvojesti. V samem jedru tvorbe nacionalnih držav pa so všteti etnično, kulturno in versko čiščenje, nasilno nacionalno homogeniziranje, asimilacija in prisila preseljevanja. Bogastvo Evrope, med drugim njena raznoličnost, drugačnost, večkulturnost se pojavi šele potem, ko se je ta v stoletnih procesih čiščenja in asimiliranja nacionalno, versko, politično in kulturno razdelila (glej Velikonja 2005, 93). Kljub načelom, ki tako pompozno razglašajo načela strpnosti, multikulturalnosti in drugačnosti pa je situacija v Evropi malo drugačna. Vse bolj in bolj se vnovično razrašča ksenofobija, nestrpnost do manjšin, ekskluzivizem in gospodarska sebičnost, ki se lepo vidi tudi skozi zapiranje schengenske meje (glej Velikonja 2007, 93). Nova oblika evropske hinavščine, ki pa prinaša zmago na voliščih danes in v prihodnje, je obsojanje tujih delavcev, ki si ga privoščijo privilegirani ksenofobi, katerih življenja so tudi zaradi preziranih tujcev bolj udobna (glej Debeljak 2004, 194). Čeprav se evropski politiki zavzemajo za multikulturalizem že od nacistov naprej, današnjim evrokratom zmanjka diplomatskega takta, ko se začne govoriti o članstvu Turčije v EU. »Mi ustvarjamo EU. To je evropski projekt,« so bile besede evropskega poslanca. Ideja multikulturalizma se je pojavila kot odgovor na nacizem in fašizem. Z idejo multikulturalizma se želimo oddaljiti od ekstremnih izrodov nacionalizma, hkrati pa pozabljamo, da sta bila tako fašizem kot nacizem del poti združene Evrope. Fašizem in nacizem sta bila namreč sili kontinuitete ideje evropskega združevanja in ne njena

nasprotnika (glej Mastnak 1998; 84,124). Diskriminacija nad drugačnimi ni nekaj kar je Evropo zapustilo, ampak še vedno obstaja prav v njenem jedru.

V Sloveniji je tak primer diskriminacija romske skupnosti. Že dejstvo, da so sprejeli Strategijo vzgoje in izobraževanje Romov v Republiki Sloveniji, poseben dokument, ki ureja to problematiko, implicira, da ima ta skupina poseben status znotraj Republike Slovenije (glej Ministrstvo za šolstvo in šport 2007b, 86). S tem se nezavedno producira stigmatizacija in diskriminacija nad Romi. »*Za otroke iz kulturno in socialno manj spodbudnih okolij je treba organizirati dodatne dejavnosti, ki nadomestijo socializacijski primanjkljaj in prekinejo začarani krog šolskega neuspeha*« (Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 22). Iz kulturno in socialno manj spodbudnih okolij? Ali pa imajo v mislih iz kulturno drugačnih okolij? Izobraževalni sistem namreč legitimira obstoječi družbeni sistem, s tem ko reproducira družbeno stratifikacijo in hierarhijo. Če želiš uspeti v tej družbi, pa se moraš prej prilagoditi družbenim in kulturnim standardom.

5.6 Ekonomija, kapital, prosti trg

Sedanje evropske strategije izobraževanja močno poudarjajo tudi povezavo izobraževalnega sistema s trgom delovne sile, saj naj bi ta povezava prispevala k lažjemu vstopu v aktivno družbeno življenje. Eden od razvojnih dejavnikov, ki so navedeni v dokumentu *Izhodišča prenove gimnazijskega programa*, je tudi *podjetniški duh*. Kot izziv za izobraževalni sistem navajajo *razvoj podjetniškega duha in kompetenc*, ki vključuje spodbujanje *pripravljenosti na prevzemanje odgovornosti, tveganja, inovativnosti*, pripraviti mlade na nove izzive, ki jih predstavljajo spremembe od *predvidljive (dolgoročne) zaposlitve k fleksibilnemu iskanju raznolikih priložnosti* (glej Ministrstvo za šolstvo in šport 2007a, 3). Del *Evrope* so tudi družbene spremembe, ki jih zahteva kapitalistični sistem. Da kapitalistični sistem deluje kot mora, je potrebno spodbujanje tako individualizma kot tekmovalnosti, sprejemanje tveganosti in navajanje dejstvu, da sta socialna senzibilnost in skrb za človeka vrednoti, ki v tem sistemu počasi izgubljata na vrednosti.

Eno od načel, ki jih mora izobraževanje zasledovati, je tudi pluralizem, tako v šolskem kurikulumu, kot tudi v večji ponudbi in izboru učbenikov. Večja ponudba učbenikov pa v

velikih primerih pomeni zgolj produciranje bolj kot ne enakih učbenikov, katerih glavni namen je polniti žepe avtorjem in založbam. Prav tako se spodbuja oblikovanje bolj razvejanega šolstva, kar se tiče zasebnih šol (glej Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, 18, 24). »Poleg državnega šolstva se po letu 1991 razvija tudi zasebno šolstvo /.../, ki po pol stoletja prekinjenega življenja postaja vedno bolj pomemben sestavni del slovenskega šolskega sistema« (Ministrstvo za šolstvo in šport 2007b, 62). Pluralizem hkrati koristi in napaja kapitalistični sistem, kjer vodilno vlogo dobiva samo denar. Na razlike, ki se zaradi tega še bolj poglobljajo, pa se pozablja. Svobodni trg si ne le podreja državni sistem političnega odločanja, temveč ga razžira in odstranjuje. Same institucije političnega odločanja se počasi preobrazijo v poslovne korporacije, ki si zagotavljajo svoje mesto na svobodnem trgu (glej Mastnak 1998, 131). Kljub temu da evropska mitologija poskuša graditi predvsem na kulturni evropski identiteti, pa je pravi dejavnik, ki Evropo drži skupaj, kapital in ekonomija. Tržna ekonomija pa je monoteistična, ne trpi nobenega drugega boga razen sebe kot absolutne resničnosti. Kakor krščanstvo je tudi tržno gospodarstvo po svoji naravi misijonarsko. Sledi imperativu po razširitvi vsepovsod, po spreobrnitvi ljudi vseh slojev in nacionalnosti k svoji doktrini. Tržna ekonomija deluje s pomočjo »eksistencialnega čiščenja«, saj priznava samo entitete, ki jih lahko meri z lastnim merilom, namreč z merilom racionalnega tehtanja in preštevanja dobička (glej Debeljak 2004, 173).

6 SKLEP

Diplomsko nalogo sem začela z vprašanjem, kakšne lastnosti evropske mitologije in njene razsežnosti se pojavljajo v današnjem izobraževalnem sistemu Slovenije. Širšo nacionalno mitologijo sedanje Slovenije je v veliki meri zaznamovala osamosvojitvev in prehod iz socialistične Jugoslavije v demokratično kapitalistično Slovenijo. S spremembo družbenega sistema pa se spreminjajo tudi družbene institucije. Izobraževalni sistem je prav eden od tistih področij, ki ga spremembe v družbi, najbolj prizadenejo. Je legitimno področje, ki nam lepo pokaže, s čim se današnja mitologija družbe, v kateri živimo, napaja. V svoji analizi političnega diskurza izobraževanja v Republiki Sloveniji po osamosvojitvi sem ugotovila, da mitologija *evropskosti* v izobraževanju temelji na treh glavnih poudarkih. Prvi in eden pomembnejših je odmik od mitologije in tega kar mitologija

predstavlja. Družbena zaslepljenost in kolektivno capljanje naj bi bilo stvar preteklosti, današnja družba pa triumfira kot racionalna, kritična in strokovna. Prav boj urejene misli zahodne civilizacije s svojo narobno stranjo, stalna a neuspešna borba z mlino na veter sodobnih mitologij pa dokazujejo obstojnost, regenerativnost mita tudi v spremenjenih družbenih, političnih in religijskih razmerah (glej Velikonja 1996, 19). Za današnjo družbo je značilna prav ta začaranost domnevno odčaranega sveta. Moderna družba je s sabo prinesla racionalizacijo družbe. Znebili smo se negativnih plati kolektivnosti, ideologij, družbene zaslepljenosti, saj naj bi današnja družba temeljila zgolj na kritičnemu individualnemu umu, ki svojo misel utemeljuje na znanosti. Gre za prikrivanje današnjih političnih mitologij, ki so drugačne, a zato nič manj prisotne. Druga pomembna lastnost evropske mitologije pa je »alfa in omega« *evropskosti*. *Evropa* je postala standard odličnosti, *evropskost* je kriterij uspešnosti, izobraževalni sistemi drugih evropskih držav so primeri, katerim moramo slediti. Ker nam *Evropa* govori, kaj vse moramo postati in kako moramo delovati, pa prihaja do tistega nereflektiranega posnemanja, ki pozablja na kritičnost in samosvojost. Tretji pomembnejši poudarek pa je prepletanje nacionalnosti in *evropskosti*. Gre za večdimenzionalni problem, ki v svojem jedru skriva konflikt, ki pa se ga v političnem diskurzu zakriva pod pojmi »sprejemanje drugačnosti«, »multikulturalizem«, »enakost v razlikah« ipd. Evropska mitologija je pravljica, ki svojo zgodbo predstavlja kot najvišjo in najpopolnejšo instanco. *Evropa* je »civilizacija« v pravem pomenu besede, ima monopol nad civilizacijo in vsem kar ta beseda prinaša s sabo. Bistvo evropske mitologije znotraj izobraževalnega sistema Slovenije pa je prav potrjevanje svoje *evropskosti*, svojega mesta v evropski skupnosti. Na eni strani na način oddaljevanja od prav tako naše zgodovine in identitete balkanskosti, na drugi strani pa s poudarjanjem naše podobnosti in našega sledenja *Evropi*. Zavedati pa se moramo, da nikoli ni vse zgolj črno in belo, naša identiteta se napaja z različnimi kulturnimi vplivi in tradicijami. Četudi se večkrat zdi, da se naša identiteta potrjuje le z *evropskostjo*, pa je to le tisti del, ki se ga poudarja zato, ker gre z roko v roki z obstoječim družbenim sistemom. Danes nas zanimajo evropski modeli, evropske politike in evropske smernice izobraževanja. *Evropa* je naša sedanost in prihodnost. Kam nas bo ta *Evropa* še pripeljala in kaj bo za nas pomenila v prihodnosti, je vprašanje, ki zaenkrat nima še odgovora. Današnja situacija pa je takšna, da za Slovenijo *Evropa* predstavlja tisto pozitivno instanco, kateri moramo slediti. Izobraževalni sistem je, kljub temu da je v funkciji legitimizacije obstoječega družbenega reda, tudi tisti sistem, ki ponuja znanje, ki z merico inovativnosti in samosvojosti omogoča kritično mišljenje. Ta pa podira te zgolj enoznačne interpretacije

in identitete. Kljub temu da smo se tu izobraževalnega sistema lotili na skrajno kritičen način, pa nam konec koncev še vseeno ponuja tisto možnost, s katero si pogosto osvetlimo naše mesto v družbi. Kaj nam je torej ukvarjanje z evropsko mitologijo v izobraževalnem sistemu pokazalo? Če analiziramo mitologijo, kot smo jo analizirali mi, pridemo do številnih vprašanj in problemov pri stvareh, ki se nam drugače zdijo popolnoma samoumevne. Kljub temu da se nam mogoče zdijo stvari, s katerimi smo se v tej diplomski nalogi ukvarjali, samoumevne, pa se je potrebno zavedeti, da tisto, kar je nam samoumevno, ni nujno samoumevno za nekoga drugega. To pa nam kaže, da je naš samoumevni svet skonstruiran svet, ki poraja številne dvome, ki potrebujejo osvetlitev in so še kako vredni našega časa.

7 LITERATURA

- Barthes, Roland. 1971. *Književnost, mitologija, semiologija*. Beograd: Nolit.
- Cassirer, Ernst. 1972. *Mit o državi*. Beograd: Nolit.
- Debeljak, Aleš. 2004. *Evropa brez Evropejcev*. Ljubljana: Sophia.
- Detienne, Marcel. 2008. *Iznajdba mitologije*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Foucault, Michel. 2007. *Življenje in prakse svobode: Izbrani spisi*. Ljubljana: ZRC.
- Hribar, Tine. 2004. *Euroslavenstvo*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Lipužič, Boris. 1996. *Izobraževanje na razpotju: znanje za razvoj – svetovni izziv*. Ljubljana: Modrijan.
- --- 1997. *Evropska šola med državo in civilno družbo: upravljanje izobraževalnih sistemov*. Nova Gorica: Educa.
- Lukšič, Igor in Andrej Kurnik. 2000. *Hegemonija in oblast (Gramsci in Foucault)*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Mastnak, Tomaž. 1998. *Evropa med evolucijo in evtanazijo*. Ljubljana: SH Zavod za založniško dejavnost.
- Matić, Milan. 1984. *Mit i politika: razprava o osnovama političke kulture*. Beograd: Niro »Radnička Štampa«.
- *Ministrstvo za šolstvo in šport*. Dostopno prek: <http://www.mss.gov.si> (30. Julij 2011).
- --- 1995. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: MŠŠ.
- --- 2007a. *Izhodišča prenove gimnazijskega programa*. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuplods/podrocje/razvoj_solstva/Izhodisca_prenova_gimnazije.pdf (30. Julij 2011).
- --- 2007b. *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri*. Ljubljana: MŠŠ.
- --- 2008a. *Učni načrt. Slovenščina: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2010/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf (30. julij 2011).

- --- 2008b. *Učni načrt. Zgodovina: gimnazija: splošna gimnazija*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2010/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgodovina_280_ur_gimn.pdf (30. julij 2011).
- Protner, Edvard. 2004. Vpliv mednarodnih primerjav znanja na šolski kurikulum. *Sodobna pedagogika* 55 (1-5): 6-10.
- Stradling, Robert. 2004. *Poučevanje evropske zgodovine 20. stoletja*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Šterk, Karmen. 2001. Maria Todorova: Imaginarij Balkana. *Teorija in praksa* 38 (5): 958-960.
- Toplak, Cirila. 2003. *Združene države Evrope: zgodovina evropske ideje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Velikonja, Mitja. 1996. *Masade duha: razpotja sodobnih mitologij*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- 2005. *Evroza: kritika novega evrocentrizma*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Zavod za prosvetno-pedagoško službo OLO Ljubljana. 1961. *Ideološko-politična vzgoja in izobraževanje na šolah*. Ljubljana: Zavod za prosvetno-pedagoško službo OLO Ljubljana.